

D#l bendrašakni# lietuvi# kalbos daiktavardži# su priesagomis -(i)acija ir - imas

Vaskelien#, Jolanta

D#l bendrašakni# lietuvi# kalbos daiktavardži# su priesagomis -(i)acija ir -imas

Respectus Philologicus, vol. 41, núm. 46, 2022

Vilniaus Universitetas, Lituania

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694473588007>

DOI: <https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2022.41.46.111>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

Dėl bendrašaknių lietuvių kalbos daiktavardžių su priesagomis -(i)acija ir -imas

On Common Root Nouns of the Lithuanian Language with the Suffixes -(i)acija and -imas

Jolanta Vaskelienė jolanta.vaskeliene@sa.vu.lt

Vilniaus universiteto, Lithuania

 <https://orcid.org/0000-0002-8516-8608>

Respectus Philologicus, vol. 41, núm. 46, 2022

Vilniaus Universitetas, Lithuania

Aprobación: 30 Noviembre 2021

DOI: <https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2022.41.46.111>

Redalyc: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694473588007>

Summary: Straipsnyje aptariami bendrašakniai lietuvių kalbos daiktavardžiai, turintys svetimos kilmės baigmenį -(i)acija ir lietuvių kilmės priesagą -imas. Tyrimas, kuriame remiamasi 406 lietuviškų žodžių analize, atskleidė, kad dalis žodžių su -(i)acija sudaro darybos opoziciją su veiksmazodžiais, todėl (sinchronijos požiūriu) laikytini vediniais, ir kad dažnai -(i)acija vediniai sudaro darybinių sinonimų poras su priesagos -imas(is) veiksmazodžių abstraktais. Daiktavardžių reikšmės, o ypač tekstyne rasti vartosenos pavyzdžiai parodė, kad daugeliu atvejų bendrašakniai vediniai su -(i)acija ir -imas(is) yra daliniai sinonimai: jie turi semantinių, junglumo skirtumų, kurios neutralizuojamos tik tam tikruose žodžių junginiuose, taigi negalima kalbėti apie substitucijos be apribojimų galimybes. Kai kada darybinių sinonimų porų nariai skiriasi stilistiškai (pvz., -(i)acija vediniai yra terminai), neretai skiriasi ir bendrašaknių vedinių vartojimo dažnumas. Manoma, kad dabartinės lietuvių kalbos leksikografijos šaltiniuose turėtų atsirasti kai kurie realiai vartojami vediniai ar naujos jų reikšmės (komunikavimas, mutavimas, vulgarizavimas ir jų pamatiniai veiksmazodžiai), reikėtų dažniau nurodyti ir realiai vartojamas -imas vedinių sangrąžines formas.

Keywords: lietuvių kalba, veiksmazodžių abstraktai, darybiniai sinonimai, baigmuo, priesaga.

Abstract: The article discusses common root nouns of the Lithuanian language with the ending of foreign origin -(i)acija and the suffix of Lithuanian origin -imas. The study, which was based on the analysis of 406 Lithuanian words, revealed that some of the words with -(i)acija form a derivational opposition with verbs; therefore, they should be considered derivatives and that quite often, the -(i)acija derivatives form pairs of derivative synonyms with the -imas(is) verb abstracts. The meanings of nouns, and especially the examples of usage found in the corpora, have shown that in many cases, common root derivatives with -(i)acija and -imas(is) are partial synonyms: they have semantic and valency differences that are neutralized only in certain word combinations; hence, it is impossible to talk about the possibilities of substitution without restrictions. Sometimes the members of pairs of derivative synonyms differ stylistically (for example, the -(i)acija derivatives are terms); often, the frequency of use of common root derivatives also differs. It is believed that in the sources of the lexicography of the current Lithuanian language, some used derivatives or their new meanings should appear (for example, *komunikavimas* 'communication', *mutavimas* 'mutation', *vulgarizavimas* 'vulgarization' and their base verbs).

Keywords: Lithuanian language, verb abstracts, derivative synonyms, ending, suffix.

Ivadas

Įvairiose kalbose, kuriose išplėtota žodžių daryba, yra savos ir svetimos kilmės darybos afiksų, bet lietuvių kalboje svetimos kilmės darybos afiksai sudaro labai nedidelę visų darybos procese dalyvaujančių afiksų dalį ^[1]. Lietuvių kalboje su galūnėmis ir įvairios kilmės priesagomis sudaryti daiktavardžiai skirstomi į darybos kategorijas. Vienų darybos kategorijų vediniai remiasi veiksmazodžiais, kitų – vardažodžiais, dar kitų (pvz., vietų pavadinimai) daromi ir iš veiksmazodžių, ir iš vardažodžių. Lietuvių kalbos veiksmazodžių abstraktų (veiksmų pavadinimų) darybos kategorijoje gausu priesagų, bet absoliuti jų dauguma yra lietuviškos – aptariant veiksmazodžių abstraktų darybos kategorijos darinius minimos keturios nelietuviškos kilmės priesagos, o lietuviškų yra labai daug: LKG (1965, p. 289–303) veiksmazodžių abstraktų darybos kategorijoje iš viso pateiktos 67 lietuviškos priesagos (33 darios, 13 nedarių, 21 tarminė), DLKG (2005, p. 94–99) nurodytos 46 priesagos (33 darios ir 13 nedarių), Stasys Keinys (1999, p. 39–41) mini 68 lietuviškas priesagas – bendrinės kalbos veiksmų pavadinimai būna padaryti su 47 priesagomis, o tarmėse žinoma dar 21 priesaga. Lietuvių kalboje tarp tos pačios darybos kategorijos darinių dažni sinonimijos santykiai, taigi ir veiksmazodžių abstraktų darybos kategorijoje sinonimiškai santykiauja įvairius lietuviškos kilmės darybos afiksus turintys bendrašakniai vediniai, pvz., *bruzdėjimas* – *bruzdesys* – *bruzd.*, *virpėjimas* – *virpulys* – *virpis*, *gaišimas* – *gaišatis* – *gaištis* – *gaištas* ^[2]. Kalbama ir apie darybos afiksų (priesagų), darybos tipų sinonimiją (Urbutis, 2009, p. 298, 338–340). Iš esmės bendrašaknių darinių sinonimiškumą lemia pamatinis žodis, tokia pat darybinė reikšmė, panaši (ar tapati) leksinė reikšmė ir skirtingi darybos afiksai (priklausymas skirtingiems darybos tipams). Tokie žodžių darybos procese atsiradę bendrašakniai sinonimiški žodžiai vadinami darybiniais sinonimais (toliau DS, apie juos žr. Vaskelienė, 2000; 2013; Jakaitienė, 2010, p. 124–126; Župerka 2012, p. 38–40).

Šio straipsnio tikslui – išanalizuoti žodynuose pateiktus bendrašaknius daiktavardžius su *-(i)acija* ir *-imas* – pasiekti iškelti tokie **uždaviniai**: 1) apžvelgti literatūrą, kurioje kalbama apie veiksmazodžių su *-(i)acija* ir *-imas* abstraktus ir aptarti daiktavardžių su *-(i)acija* traktavimą lietuvių kalbotyroje, 2) iš *Atgalinio dabartinės lietuvių kalbos žodyno* (ADŽ) ^[3] išrinkti tuos daiktavardžius su baigmeniu *-(i)acija*, kurie turi tokios pačios šaknies atitikmenis su *-imas*; 3) bendrašaknius žodžius išanalizuoti, sudaryti DS poras ir jas aptarti. Tyrimui lietuvių kalbos **medžiaga** rinkta iš ADŽ, DŽ. ^[4], naudotasi DŽ., BŽ, iliustracinių pavyzdžių ieškota žodynuose, Dabartinės lietuvių kalbos tekстыne (toliau – tekstynas, T) ^[5]. Straipsnyje remiamasi 406 lietuviškų žodžių analize (203 bendrašaknių žodžių su *-(i)acija* ir su *-imas* poros). Tyrimui taikyti analizės, interpretacijos, substitucijos **metodai**: darybinės analizės metodas taikytas sudarant daiktavardžių su *-(i)acija*, *-imas* ir veiksmazodžių darybos opozicijas, t. y. nustatant, ar daiktavardis yra darinys, analizės metodas taikytas ir lyginant daiktavardžių su *-(i)acija* bei

-imas reikšmės, interpretacijos ir substitucijos metodai taikyti aptariant bendrašaknių vedinių sinonimiškumą, siekiant nustatyti, ar (kada) galima bendrašaknių vedinių kaita. Nors apie daiktavardžius su *-(i)acija* ir *-imas* rašyta lietuvių kalbotyros darbuose, palyginti mažai dėmesio skirta bendrašakniams panašias reikšmes turintiems minėtų priesagų vediniams aptarti, t. y. dažniau kalbama apie *-(i)acija* ir *-imas* skirtybes, o ne apie jų sinonimiškumą. Šiuo tyrimu siekiama parodyti, kad *-(i)acija* gali būti laikomi dariniais ir kad jie su bendrašakniais *-imas* daiktavardžiais dažnai sudaro darybinių sinonimų poras. Be to, empirinės medžiagos analizės rezultatais galėtų pasinaudoti ir leksikografai. Taigi šis tyrimas iš dalies naujas ir aktualus.

1. Teorinės įžvalgos

Pirmiausia kyla klausimas, kaip reikėtų traktuoti žodžius su nelietuviškos kilmės baigmenimis. Be abejo, dalis jų yra tikri skoliniai, t. y. žodžiai, greta kurių lietuvių kalboje nėra žodžio, kurį būtų galima laikyti pamatiniu žodžiu – darybos opozicija yra pagrindinis santykis, leidžiantis konstatuoti, kad 1) žodis yra darinys, 2) koks darinys; ir tai taikytina visiems be išimties (savos kilmės ar svetimiems) žodžiams (žr. Urbutis, 2009, p. 81–83). Lietuvių kalbotyroje daiktavardžiai su *-(i)acija* traktuojami dvejopai: laikomi skoliniais (teigiama, kad žodis pasiskolintas su visa struktūra) ir nekalbama apie jų darybą, kitur dalis daiktavardžių su *-(i)acija* laikomi dariniais. Pavyzdžiui, aptariant tarptautinių daiktavardžių lietuvinimą apie darybą nekalbama Vincento Drotvino (1995, p. 2) straipsnyje: „<...> galūnę *-ija* ^[6] daiktavardžiai gauna iš lotyniškų daiktavardžių su galūnėmis *-tio*, *-sio*, plg. *disertacija*, lotynų k. *dissertatio*, rusų k. *dissertacija*; *sesija*, lotynų k. *sessio*, rusų k. *sessija*; plg. taip pat *dikcija*, *reabilitacija*, *adaptacija*, *digresija*“ ^[7]. Toliau autorius kalba apie morfologinio adaptavimo laipsnius, užsimena apie tai, kad „dalies žodžių gramatinimas apima jau ne tik daiktavardžių galūnės parinkimą, bet ir priesagą su galūne. Paprastai daiktavardžiai turi atsineštinę priesagą, t. y. žodis su šia priesaga į lietuvių kalbą atėjo „gatavas“ (Drotvinas, 1995, p. 2–3; dar žr. Jakaitienė, 1973, p. 41), ir rašo apie vardažodinės ypatybės pavadinimus su tarptautine priesaga *-istas* ir lietuviška *-ininkas*. Nors konstatuojama, kad 6 proc. vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų turi „lygiagrečiai priesagas *-istas* ir *-ininkas*“, detaliau apie tai nekalbama, bet akcentuojamos žodžių su atsineštinėmis ir su lietuviškomis priesagomis **reikšmės skirtybės** ^[8]. Be abejo, svetimos kilmės ir lietuvišką priesagą turintys bendrašakniai žodžiai gali turėti (ir turi) skirtingą reikšmę (ar reikšmes), bet jie taip pat gali turėti (ir turi) panašią reikšmę (ar reikšmių). Apie šį atvejį V. Drotvino publikacijoje nekalbama. Nelietuviškas ir lietuviškas priesagas turinčių bendrašaknių žodžių reikšmių skirtybių ir vartojimo polinkių ieško Chackelis Lemchenas (1963), Dana Vainauskienė (1996), bet apie jų sinonimiškumą ir čia beveik neužsimenama.

Lyg ir tarpinės pozicijos, kuo laikyti *amortizacija*, *amortizavimas* tipo daiktavardžius, laikomasi Loretos Vaicekauskienės, Inetos Dabašinskienės ir Lauros Kamandulytės-Merfeldienės (2013–2014) publikacijoje, kurioje rašoma, kad tam tikrą darybos ryšį įžiūrėti keblu net ir tarp lietuviškos priesagos *-imas* daiktavardžių bei svetimos kilmės veiksmazodžio: „Skolintų žodžių atveju klasifikuoti šią priesagą (*-imas* – straipsnio aut.) vienareikšmiškai kaip darybinę, o patį ją turintį skolinį kaip darinį iš skolinto veiksmazodžio yra keblu. Darybinį ryšį tarp skolintų kamienų veiksmazodžių su priesaga *-uoti* ar *-inti* ir atitinkamai daiktavardžių su priesaga *-imas* iš tiesų galima įžvelgti, plg.: *autorizavimas* . *autorizuoti* (*autorizavo*)<...>. Vis dėlto taip pat tikėtina, kad kai kurie skoliniai gali būti įforminti su *-imas* vietoj skolintos neoklasikinės *-(ac)ija*, plg.: *akreditacija* ir *akreditavimas*, *komercializacija* ir *komercializavimas*“ (Vaicekauskienė ir kt., 2013–2014, p. 14, 15). Taigi šioje publikacijoje daugiausia kalbama apie skolinių fleksines (tam tikrų galūnių) klases, ir, nors nurodomos produktyviausios adaptuojamų žodžių lietuviškos priesagos (*-imas*, *-umas*, *-ystė*), apibendrinama, kad naujosios skolintos leksikos darybinį ryšį (pamatinio ir išvesto žodžių santykį) sunku ir fiksuoti, ir įrodyti (Vaicekauskienė ir kt., 2013–2014, p. 22).

Kitas požiūris – kad daiktavardžiai su *-(i)acija* gali būti laikomi dariniais – matyti lietuvių kalbos gramatikose, Vinco Urbutio (2009), Jurgio Pakerio (2013–2014) veikaluose^[9]. Pavyzdžiui, *Žodžių darybos teorijoje* V. Urbutis (2009, p. 149–150) pateikia ir priesagos *-(i)acija* daiktavardžių bei jų pamatiniais žodžiais einančių veiksmazodžių opozicijų: *agitacija: agituoti*, *likvidacija: likviduoti*, *vizitacija: vizituoti*. Gramatikose įvairiuose daiktavardžių darybos kategorijų aprašuose po lietuviškų priesagų pateikiamos ir nelietuviškos kilmės priesagos. Pavyzdžiui, veiksmazodžių abstraktų darybos kategorijoje skiriamos tokios nelietuviškos priesagos: *-(i)acija*, *-ažas*, *-ūra*, *-ija* (ši priesaga gali turėti variantus *-cija*, *-icija*, *-encija*, *-ancija*), nurodoma, kad pati daro yra priesaga *-(i)acija* (žr. LKG (1965, p. 302–303), DLKG (2005, p. 99), plg. priesaga *-(i)acija* *Žodžių darybos vedlys*). Apie naujųjų skolinių pri(si)taikymą lietuvių kalboje rašo ir J. Pakerys (2013, p. 20): „Palyginti dažnai pasiskolinami tą patį kamieną turintys veiksmazodžiai ir vardažodžiai, todėl tarp jų sinchroniškai galima įžiūrėti darybos opozicijas. Iš čia matyti, kad priesagos funkcija istoriškai keičiasi: iš pradžių ji tik adaptacinė, o pripažinus derivacinę opoziciją kalboje recipientėje – jau darybinė“. Šiame straipsnyje ir laikomasi tokio požiūrio, t. y. manoma, kad daiktavardžiai su *-(i)acija* yra nevienalyčiai – vieni, greta kurių nesama pamatiniu žodžiu laikytino veiksmazodžio, yra skoliniai, o kiti, kurie su veiksmazodžiu sudaro darybos opoziciją (t. y. kurie ir formaliai, ir semantiškai remiasi skolintu veiksmazodžiu), laikytini dariniais. Gretinant bendrašaknius daiktavardžius su pamatiniais žodžiais matyti, kad daiktavardžiai remiasi veiksmazodžiais, bendratyje turinčiais priesagą *-uoti*, pvz.: *deklamacija* „teksto sakymo iš atminties menas“ (: *deklamuoti* „meniškai sakyti iš atminties tekstą“), *izoliacija* „iš(si)skyrimas, at(si)skyrimas“ (: *izoliuoti* „išskirti, atskirti“), *transliacija*

„televizijos ir radijo laidų perdavimas“ (: *transliuoti* „atlikti transliaciją, perduoti“), *unifikacija* „vienodinimas“ (: *unifikuoti* „daryti vienos normos, vienodos formos, vienodinti“) ^[10]. Taip pat dariniais laikytini ir kitokias svetimos kilmės priesagas turintys daiktavardžiai, pvz.: *dezinfekcija* „užkrečiamųjų ligų užkrato naikinimas“ (: *dezinfekuoti* „daryti dezinfekciją“), *konkurencija* „varžymasis dėl pirmavimo“ (: *konkuruoti* „varžytis, rungtis“) ir pan. Taigi daiktavardžiai su *-(i)acija*, *-cija*, *-encija*, *-ancija* ar kt. svetimos kilmės priesagomis sinchronijos požiūriu gali būti laikomi vediniais, nes jie su veiksmažodžiais sudaro tokias pat darybos opozicijas, kaip ir kiti įvairios kilmės daiktavardžių abstraktų kategorijos vediniai: *abejojimas* (: *abejoti* „nebūti tikram kuo nors, dėl ko nors, dvejoti, svyruoti“), *komandiruotė* „asmens siuntimas į kitą vietovę tarnybos reikalais“ (: *komandiruoti* „siųsti darbuotoją į kitą vietovę tarnybos reikalui“), *medžioklė* „ieškojimas žvėrių ar paukščių nukauti ar pagauti“ (: *medžioti* „verstis medžiokle; būti medžioklėje“ ir pan. (apie veiksmažodžių abstraktus daugiau žr. DLKG 2005, p. 94–99).

Priesaga *-(i)acija* žinoma ne tik lietuvių kalboje, be to, kai kurie mokslininkai (Panocova, 2017) kelia klausimą ir dėl pamatavimo krypties – ar daiktavardžiai remiasi veiksmažodžiais, ar, atvirkščiai, daiktavardis eina veiksmažodžių pamatiniu žodžiu. Nors vyrauja tradicija daiktavardį laikyti vediniu iš veiksmažodžio, ši autorė, ištyrusi, kad *-(i)acija* daiktavardžiai yra dažnesni už jų bendrašaknius veiksmažodžius ir kad *-(i)acija* daiktavardžiai dažnai vartojami pateikiant veiksmažodžių reikšmę, daro išvadą, kad būtent veiksmažodžiai yra sudaryti iš daiktavardžių su *-(i)acija*. Lietuvių kalboje dėl krypties veiksmažodis (pamatinis žodis) – daiktavardis (veiksmažodžio abstraktas su lietuviška priesaga *-imas* arba nelietuviška *-(i)acija*) abejonių nekyla, nors priesagos *-imas* vedinių pamatinių veiksmažodžių reikšmės neretai aiškinamos pasitelkiant *-(i)acija* vedinius ^[11] – iš 203 veiksmažodžių, einančių darybos pamatu *-imas* ir *-(i)acija* vediniams, 59 veiksmažodžių reikšmė aiškinama pasitelkiant daiktavardį su *-(i)acija* ^[12], pvz., *amortizuoti* „daryti amortizaciją“, *amputuoti* „daryti amputaciją“, *kooptuoti* „atlikti kooptaciją“, *medituoti* „daryti meditaciją“, *kalkuliuoti* „daryti kalkuliaciją“, *konsoliduoti* „daryti konsolidaciją“, *kompiliuoti* „daryti kompiliaciją“, *manipuliuoti* „daryti manipuliaciją“, *tarifikuoti* „daryti tarifaciją“, *telefikuoti* „atlikti telefikaciją“, kartais veiksmažodis aiškinamas ir žodžių junginiu su *-(i)acija* vediniu, ir sinonimu, pvz.: *interpeliuoti* „įteikti interpeliaciją, paklausti“, *transliuoti* „atlikti transliaciją, perduoti“, *rusifikuoti* „vykdyti rusifikaciją, rusinti“, *konfiskuoti* „daryti konfiskaciją, nusavinti“, *atestuoti* „duoti atestaciją, įvertinti“.

Atkreiptinas dėmesys, kad lietuvių literatūroje kartais netiksliai nurodoma daiktavardžių su baigmeniu *-avimas* priesaga – apie šį baigmenį kalbama kaip apie **vieną priesagą** ^[13]. Iš tikrųjų baigmenį *-(i)avimas* sudaro dvi priesagos ^[14] – darybinė *-imas* ir kaitybinė (būtojo kartinio laiko) *-av-*: „Kaitant priesagos *-uo-ti* veiksmažodžius, dėl susidarančio hiato vyksta ir morfonologinių pakitimų: es. l. kamiene

įterpiamas /j/, o būt. k. l. kamiene /uo/ virsta /av/ (t. y. *-uo-ti, -uoj-a, -av-o*)“ (Pakerys 2013–2014, p. 13; dar žr. DLKG 2005, p. 329; plg. *raudon-av-o* (Keinys, 2009, p. 92). Taigi baigsmuo *-avimas* morfemiškai turėtų būti skaidomas taip: *-av-im-as* (t. y. į dvi savarankiškas, skirtingas reikšmes turinčias priesagas ir galūnę). Pačios produktyviausios veiksmažodžių abstraktų priesagos *-imas* vediniai kaip tik ir remiasi veiksmažodžių būtojo kartinio laiko kamieniu (pvz., *buv-imas* (: *buvo*), *džiūv-imas* (: *džiūvo*), *ėm-imas* (: *ėmė*), *išbrid-imas* (: *išbrido*), *išdav-imas* (: *išdavė*), taigi kai kurie *-imas* vediniai ir turi pamatinio veiksmažodžio būtojo kartinio laiko kamieno priesagą *-oj-* ar *-av-*, pvz.: *abejoj-imas* (: *abejojo*), *svajoj-imas* (: *svajojo*), *adaptav-imas* (: *adaptavo*), *amortizav-imas* (: *amortizavo*., *dominav-imas* (: *dominavo*), *izoliav-imas* (: *izoliavo*) ir pan.^[15] Elvyros Trimonytės (2004) mokomojoje knygoje ir *-(i)acija*, ir *-avimas* aptakiai vadinami „baigmenimis“, nors būtų galima kalbėti apie nelietuvišką priesagą *-(i)acija* ir lietuvišką priesagą *-imas* (pvz., *-istas* ten pat vadinama nelietuviška priesaga). Priesagos *-(i)acija* nereikėtų laikyti ir priesagos *-ija* variantu (žr. Žilinskienė, 2003, p. 78, 80)^[16] – variantų turi tik priesaga *-ija*, o *-ija* ir *-(i)acija* yra dvi skirtingos priesagos. Tarptautinių priesagų vediniai (tarp jų ir su priesaga *-(i)acija*) nurodyti Vilijos Celiešienės ir Juditos Džežulskienės (2008, p. 91)^[17] knygoje; apie terminus su priesagomis *-(i)acija* ir *-imas* rašoma Angelės Kaulakienės (1987) publikacijoje.

Apibendrinant galima pasakyti, kad neabejotinai dariniais reikia laikyti iš skolintų veiksmažodžių su priesaga *-imas* sudarytus abstraktus. Taip pat žodžių darybos veikaluose nederėtų apeiti ir vedinių su priesaga *-(i)acija*: nors jų pamatinis žodis ir pati priesaga yra svetimos kilmės, esminis dalykas (sinchroniškai žiūrint) yra tarp daiktavardžio ir veiksmažodžio egzistuojanti darybos opozicija, leidžianti daiktavardžius su *-(i)acija* laikyti dariniais. Be to, tiek lietuviškos priesagos *-imas*, tiek nelietuviškos *-(i)acija* vediniai neretai remiasi tuo pačiu pamatiniu veiksmažodžiu, turi tokią pat darybinę reikšmę, panašią (ar tapačią) leksinę reikšmę, taigi laikytini DS. Vadinasi, sinonimiškumo santykiu gali būti susiję ne tik lietuviškų darybos afiksų bendrašakniai dariniai (*prakeikimas* – *prakeiksmas* – *prakeiktis*), bet ir lietuviškų bei svetimos kilmės darybos afiksų vediniai (*gestikuliavimas* – *gestikuliacija*)^[18].

2. Bendrašaknių vedinių su *-(i)acija* ir *-imas* analizės rezultatai

Išanalizavus 406 daiktavardžius paaiškėjo, kad 54 bendrašaknių žodžių (27 su *-(i)acija* ir 27 su *-imas*) reikšmių lyginimas neleidžia kalbėti apie jų sinonimiškumą, t. y. šie žodžiai turi skirtingas leksines (dažniausiai ir darybines) reikšmes, vartojimo sritis ir pan., plg.: *delegacija* „grupė delegatų“ ir *delegavimas* (: *deleguoti* „siųsti delegatu, įgaliotiniu, atstovu“), *dedikacija* („atskiras kūrinio pradžios tekstas, kuriuo pasakoma, kam atminti ar įamžinti autorius jį skiria“) ir *dedikavimas* (: *dedikuoti* „skirti kam kūrinį“), *reklamacija* („pareiškimas, protestas dėl netinkamos prekių

ar paslaugų kokybės“) ir *reklamavimas* (: *reklamuoti* „1. daryti reklamą“, „2. nepaprastai girti“), *formacija* („1. raidos stadija, pakopa“, „2. geol. vieno laikotarpio nuosėdų visuma“) ir *formavimas* (: *formuoti* „1. teikti formą“, „2. organizuoti, sudaryti (pvz., įstaigą, kolektyvą)“), *reformacija* („XVI a. Vakarų Europos judėjimas prieš katalikybę ir jos ideologiją, davęs pradžią protestantizmui“) ir *reformavimas* (: *reformuoti* „daryti reformą, pertvarkyti“) ir t. t. ^[19]

176 bendrašaknių darinių porų su *-(i)acija* ir *-imas* reikšmių lyginimas leidžia juos laikyti DS: jie remiasi tuo pačiu pamatiniu veiksmažodžiu, turi tokią pat darybinę ir panašią leksinę reikšmę, iš principo galima jų kaita tam tikruose žodžių junginiuose ar sakiniuose iš esmės nepakeičiant konteksto prasmės.

2.1 Bendrašakniai sinonimai su *-(i)acija* ir *-imasis*

Kartais vedinių su *-(i)acija* atitikmenys yra sangražiniai *-imas* vediniai – iš 176 tokių yra 23 (t. y. 14 proc. vedinių), pvz.: *konsolidacija* „su(si)telkimas, su(si)vienijimas veikti“ – *konsolidavimas(is)* (: *konsoliduoti* „daryti konsolidaciją“), *modifikacija* 1. formų, savybių keitimas ar kitimas“ – *modifikavimas(is)* (: *modifikuoti* „keisti formą, savybes“), *dislokacija* „iš(si)dėstymas tam tikroje vietoje, teritorijoje“ – *dislokavimas(is)* (: *dislokuoti* „atlikti dislokaciją, išdėstyti“), *dezorganizacija* „tvarkos, drausmės ardymas, mažinimas arba stoka“ – *dezorganizavimas(is)* (: *dezorganizuoti* „ardyti darbą, tvarką, drausmę, krikdyti“), *dehumanizacija* „humanizmo, žmoniškumo, žmogaus savybių nykimas ar naikinimas“ – *dehumanizavimas(is)* (: *dehumanizuoti* „naikinti, mažinti humanizmą“). Tekstyne rastų pavyzdžių analizė parodė, kad, pvz., bendrašakniai vediniai *dislokavimas* ir *dislokacija* sudaro žodžių junginius su panašios reikšmės (ar net tokiais pat) daiktavardžiais: *kariuomenės / kareivių / dalinių / ginklų / pajėgų / taikdurių / raketų dislokavimas. rusų / dalinių / garnizonų / pulko / būrio / karių / bazės / armijos / skaičių dislokacija*, abu vediniai vartojami junginiuose su daiktavardžiu *vieta*, tiesa, tokių pavyzdžių su *dislokacija* tekstyne daug daugiau (*tekdavo keisti <...> dislokavimosi vietas T; Lietuvos kariuomenės dalinių dislokavimo vietas T; daliniai liktų nuolatinės dislokacijos vietose T; mėgsta keisti dislokacijos vietas T; buvo įsakyta pasitraukti iš dislokacijos vietos T; tada keisti dislokacijos vietos jau nebegalima T*), taigi šių vedinių kaita tam tikruose kontekstuose galima be didesnių apribojimų. Nesiskiria ir jų vartojimo dažnumas – tekstyne rasta 387 pavyzdžiai su *dislokacija* ir 331 su *dislokavimas(is)*, taigi galima sakyti, kad šie žodžiai pasižymi gana aukštu sinonimiškumo laipsniu. Vis dėlto tokių artimos semantikos ir panašios vartosenos *-(i)acija* ir *-imas(is)* bendrašaknių žodžių šioje grupėje nėra daug, paprastai *-(i)acija* vedinys vartojamas dažniau, tekstyne nerasta pavyzdžių su kai kuriais *-imas(is)* vediniais, pvz., *demobilizavimas(is)*, *disimiliavimas(is)* ^[20]. Pasakytina, kad su sangražos dalelyte (t. y. baigmeniu *-imas(is)*) vediniai žodyne galėtų būti pateikti ir dažniau, ypač tada, kai sangražinės formos pateikiamos *-(i)acija* vedinių reikšmių

apibrėžimuose, pvz., *komplikacija* „susipynimas, susipainiojimas“^[21], *akumuliacija* „kaupimas(is), su(si)kaupimas (ppr. energijos)“, žodynuose galėtų būti pateikti *komplikavimas(is)*, *akumulavimas(is)*, tuo labiau kad sangražiniai daiktavardžiai realiai vartojami, pvz.: *įvertinti kenksmingumų akumuliaciją patalpos ore* T; *vandens akumuliacijos pačiame dirvožemyje* T; *komplikacijos problemos išlieka* T; *komplikacijos požymiai* T ir pan.

2.2 Bendrašakniai sinonimai su *-(i)acija ir -imas*

Daugumas priesagos *-(i)acija* vedinių atitikmenų DŽ. yra nesangražiniai *-imas* vediniai (153 vediniai, t. y. 86 proc.). Pasakytina, kad bendrašakniai vediniai paprastai sinonimų poras sudaro kuria nors viena reikšmė, pvz.: *degradacija* „laipsniškas prastėjimas, smukimas“ – *degradavimas* (: *degraduoti* „prastėti, smukti“), *identifikacija* „tapatybės nustatymas ir pripažinimas, sutapatinimas“ – *identifikavimas* (: *identifikuoti* „nustatyti tapatybę, sutapatinti“), *klasifikacija* „skirstymas grupėmis pagal bendrus požymius“ – *klasifikavimas* (: *klasifikuoti* „skirstyti grupėmis pagal bendrus požymius“), *rusifikacija* „rusinimas“ – *rusifikavimas* (: *rusinti* „vykdyti rusifikaciją, rusinti“), *pulsacija* „1. pulsavimas, tvinkčiojimas“ – *pulsavimas* (: *pulsuoti* „1. pulsui plakti, tvinkčioti“), *tarifikacija* „tarifo nustatymas“ – *tarifikavimas* (: *tarifikuoti* „daryti tarifikaciją“), *simuliacija* „melagingas vaizdavimas, siekiant suklaidinti, apgauti, apsimestis“ – *simuliacija* (: *simuliuoti* „sudaryti vaizdą, kad kas nors yra, apsimesti“). Rečiau bendrašakniai vediniai turi daugiau negu vieną panašią reikšmę, pvz.: *likvidacija* „1. ko nors veikimo nutraukimas“, „2. ko nors panaikinimas, pašalinimas“ – *likvidavimas* (: *likviduoti* „1. nutraukti veikimą“, „2. panaikinti, pašalinti“), *dujifikacija* „1. aprūpinimas dujomis“, „2. (pa)vertimas dujomis, dujinimas“ – *dujifikavimas* (: *dujifikuoti* „1. aprūpinti dujomis“, „2. verstis dujomis, gauti dujų iš kitos medžiagos, dujinti“). Kai kurie DS porų nariai yra artimos semantikos žodžiai, vartojami panašiuose žodžių junginiuose (sakiniuose), todėl galėtų būti sukeisti vietomis: plg. *erdvės / infrastruktūros / laisvės / gebėjimų / meno / neužmaskuota / moralinė degradacija. degradacijos liūnas / elementas / zona / tąsa / akivaizda ir asmenybės / kokybės / aplinkos degradavimas. degradavimo fazė / tendencija / priežastis. arterijų / emocijų / laiko pulsacija ir energijos / kraujo / nuotaikos pulsavimas. tautos / krašto / Lietuvos / jūzė / kalbinė rusifikacija, rusifikacijos pavojus / simptomai / banga ir įstaigų / policijos rusifikavimas ; rusifikavimo užmačios / pavojus / priemonės.tyrimų / metodų / medžiagų / naujoji / teminė / universali klasifikacija. klasifikacijos sistema / tipologija / grafos / klaidos ir organizacijų / debesų / melodijų / žvaigždžių / pakartotinis rusifikavimas ; rusifikavimo principai / klausimai / būdas.radijo stočių / socialinė / patikima / vienareikšmė identifikacija ; identifikacijos ženklas / atributas / reikalas / galimybė / priemonė / procesas / kodas / numeris ir referento / veiklos / simptomų / dalių / santykių / požymių identifikavimas. identifikavimo žingsniai / komanda / skyrius / elementas / problema. gyvenimo / marketingo / raškos / reformos / daikto simuliacija*

ir *intensyvumo / informacijos / mito / rojaus būklės simuliacija* ir pan. Tekstyno duomenys rodo, kad kartais bendrašakniai vediniai vartojami panašiu dažnumu (plg. *tarifikacija* 14 – *tarifikavimas* 11, *pulsacija* 153 – *pulsavimas* 155) ^[22], bet paprastai įvairių stilių tekstuose dažniau vartojamas kuris nors vienas daiktavardis – dažniau vedinys su *-(i)acija* (plg. *degradacija* 466 – *degradavimas* 195, *klasifikacija* 2871 – *klasifikavimas* 1011, *rusifikacija* 230 – *rusifikavimas* 61) ^[23], kai kada dažnesnis *-imas* abstraktas (plg. *dujofikacija* 26 – *dujofikavimas* 37, *fabrikacija* 6 – *fabrikavimas* 15, *likvidacija* 75 – *likvidavimas* 2744, *identifikacija* 580 – *identifikavimas* 1018) ^[24]. Tekstyne nerasta kai kurių darinių vartosenos pavyzdžių (pvz., *telefikacija*, *telefikavimas*, *remilitarizacija*).

2.3 Terminai DS eilėse

36 DS porų nariai su priesaga *-(i)acija* turi 41 kokios nors srities termino pažymą (t. y. termino pažymą ar pažymų turi 20 proc. DS eilių narių), pvz., *asimiliacija* yra biologijos ir etnografijos terminai, *kodifikacija* – lingvistikos ir teisės terminai, *regeneracija* – biologijos, technikos ir architektūros terminai, *cirkuliacija*, *parceliacija* – ekonomikos, *oksidacija* – chemijos, *artikuliacija* – lingvistikos, *personifikacija* – literatūros, *apeliacija* – teisės, *irigacija* – medicinos, *sublimacija* – fizikos ^[25]. Kai kurie pamatiniai veiksmažodžiai, iš kurių sudaryti *-imas* vediniai, taip pat turi terminų pažymas, pvz., *moduliuoti* „1. muz. iš vienos tonacijos ar dermės pereiti į kitą“, „2. tech. daryti moduliaciją, keisti“, *iriguoti*, „2. med. plauti“, *mobilizuoti*, „1. kar. daryti mobilizaciją“, bet tokių pažymų nėra prie *-imas* vedinių. Vis dėlto kai kada *-(i)acija* terminų pažymas turintys ir bendrašakniai *-imas* vediniai turi panašias reikšmes ir vartojami panašiai (sudaro panašius žodžių junginius), todėl tam tikrais atvejais – ne mokslo kalboje – jų kaita iš principo galima ^[26], plg. *oksidacijos laipsnis / procesas / metu.dėl oksidacijos. molio / audinių / elementų / medžiagų / pusmetalių / fluoro oksidacija* ir *oksidavimosi procesas; oksidavimo reaktoriai, dėl oksidavimosi.paveikslų oksidavimas. etanolio oksidavimas(is)* ^[27]; *administracinio proceso / teisės normų / teisinės tradicijos / karaliaus / anglosaksų / kalbos / rašytinė kodifikacija* ir *teisės / įstatymų / statuto / papročių kodifikavimas, (bendrinių) kalbos / kalbos normų kodifikavimo kriterijai. užsiimti meditacija. meditacija atveria / yra naudingesnė nei miegas / yra bandymas / yra triūsas / turi būti kaip kvėpavimas ir meditavimas dažnai padeda sumažinti nerimą / sustiprina mokymo jėgą / leidžia atsigręžti į save. meditavimo būdas / laikas / pratimas*. Tekstyno pavyzdžių analizė atskleidė vedinių *artikuliacija* ir *artikuliacija* vartojimo polinkius: jie vartojami ir DŽ. pateiktomis reikšmėmis, pvz., *teisinga / gera / fonetinė artikuliacija*; *artikuliacijos aparatas / padargai / vieta / kelias* ir *netaisyklinga artikuliacija organų sandara* T, bet dažniau ^[28] šie vediniai vartojami žodynų nenurodytomis reikšmėmis: *fakto / reikšmės / prasmės / problemos / sampratos / horizontų / principų / įvaizdžio / modernus /*

teorinis artikuliavimas.erdvės / laiko / metodo / santykių / jausenos / juslinė-dinaminė artikuliacija. Aukštaitijos ir Žemaitijos artikuliavimas T; drauge su kitais žmonėmis *artikuliavimas* T. Manytina, kad bendrašakniai vediniai (ir veiksmazodis *artikuliuoti*) įgyja naują(-ų) reikšmę(-ių) („įvardyti, pavadinti, kalbėti“ (?). Tekstyno duomenys rodo, kad absoliučios daugumos (92 proc.) atvejų dažniau vartojamas termino pažymą(-ų) turintis *-(i)acija* vedinys, plg. *sublimacija* 155 – *sublimavimas(is)* 7, *deformacija* 727 – *deformavimas(is)* 48, *oksidacija* 276 – *oksidavimas(is)* 21, *artikuliacija* 313 – *artikuliavimas* 33, *cirkuliacija* 649 – *cirkuliavimas* 76, *kodifikacija* 150 – *kodifikavimas* 71, *personifikacija* 253 – *personifikavimas* 15, *inkriminacija* 5 – *inkriminavimas* 2. Kai kurių *-imas* vedinių vartosenos pavyzdžių tekстыne apskritai nerasta (*demobilizavimas(is)*, *disimiliavimas(is)*, *transliteravimas*). Nevienodas vartojimo dažnumas mažina bendrašaknių *-(i)acija* ir *-imas* vedinių substitucijos galimybes.

2.4 Žodynų nefiksuoti *-imas* vediniai

Pasakytina, kad DŽ. nerasta keleto *-imas* vedinių, kurie realiai vartojami ir taip pat kartais yra sinonimiški su žodyne pateiktais *-(i)acija* vediniais: į DŽ. įtraukti *komunikacija*, *mutacija*, *vulgarizacija*, bet nėra *komunikavimas*, *mutavimas*, *vulgarizavimas*, nėra ir veiksmazodžių *komunikuoti*, *mutuoti*, *vulgarizuoti*. Veiksmazodis *vulgarizuoti* įtrauktas į DŽ. ir BŽ antraštiną, bet *vulgarizavimas* ir juose nepateiktas. Tekстыne rasta visų vedinių vartosenos pavyzdžių, tik skiriasi vartojimo dažnumas, plg.: *komunikacija* 7351 – *komunikavimas* 521, *mutacija* 812 – *mutavimas* 44, *vulgarizacija* 4 – *vulgarizavimas* 11. Tekстыne rastų pavyzdžių analizė rodo, kad bendrašaknių porų nariai su *-imas* ir *-(i)acija* kartais (kai *-(i)acija* vediniai labiau reiškia proceso pavadinimą) vartojami panašia reikšme ir panašiuose žodžių junginiuose (sakiniuose), kur jų substitucija iš principo galima, pvz.: *kalbinė / lingvistinė / netiksli / masinė / dviguba / pasaulinė / narių / kultūrų komunikacija.komunikacijos priemonės / sistema / kanalai / akto dalyviai / efektyvumas / tyrimai / schemas. komunikacija neskaitina / griauja / reiškia ryšio abipusiškumą, kontaktą / tapo rūpesčiu ir hierarchijos lygių / mokinių / atviras / destruktivus / neverbalinis / efektingas komunikavimas.komunikavimo uždaviniai / problemos / stilius / efektyvinimas / įpročiai; komunikavimas yra priemonė / yra besitęsiantis procesas / įgyja didelę reikšmę / gali perduoti informaciją. dvasios / beždžionės / pasikartojanti / kompleksinė / paveldėta / geno / spontaninė / muzikinės / pavojingos / nežmogiškos mutacija(-os) ; mutacija įvyks / dar neįvyko / lemia. mutacijos reikšmė / poveikis / nešiotojai ir mutavimo dažnis / intensyvumas; NATO mutavimas į politinį klubą / aljansą. Prieš nemoksliškumą ir vulgarizacijas svarstybose apie kultūrą; valdančiosios mažumos vulgarizaciją; išvengiamavulgarizacijos ir vulgarizavimas čia kenksmingas, vengdamas vulgarizavimo. vulgarizavimo kaina. kova su vulgarizavimu, klausimų vulgarizavimas. Taigi į dabartinės kalbos žodynus DŽ., DŽ., BŽ (ar kai kuriuos*

iš jų) reikėtų įtraukti ir *-imas* vedinius *komunikavimas*, *mutavimas*, *vulgarizavimas*, ir veiksmazodžius *komunikuoti*, *mutuoti*.

Išvados

1. Baigmenį *-(i)acija* turi gana daug nelietuviškos kilmės žodžių, dalis jų sinchronijos požiūriu laikytini dariniais (veiksmazodžių abstraktais) – jie remiasi nelietuviškos kilmės veiksmazodžiais. Dažnai *-(i)acija* vediniai turi panašią(-ių) reikšmę(-ių) kaip ir veiksmazodžių abstraktai su priesaga *-imas(is)*, šie bendrašakniai žodžiai vartojami panašiam kontekste, sudaro analogiškus žodžių junginius, tam tikrais atvejais jų semantinės skirtybės neutralizuojamos, galima jų substitucija, t. y. *-(i)acija* ir *-imas(is)* laikytini darybiniais sinonimais. Tokie yra 87 proc. visų išanalizuotų bendrašaknių žodžių su *-(i)acija* ir *-imas* porų.
2. Bendrašakniai *-(i)acija* ir *-ima(is)* vediniai daugeliu atvejų yra **daliniai** sinonimai: net jei žodynuose pateiktos jų reikšmės skiriasi nežymiai (ir pagrindinės vedinių semos sutampa), jie dažniausiai turi semantinių, stilistinių, junglumo skirtubių, kurios neutralizuojamos tik tam tikruose žodžių junginiuose, taigi negalima kalbėti apie substitucijos be apribojimų galimybes. Dažnai skiriasi ir bendrašaknių vedinių vartojimo dažnumas.
3. Kartais *-(i)acija* ir *-imas(is)* turi panašią reikšmę, bet skiriasi stilistiškai – 36 *-(i)acija* vediniai yra terminai. Bet net ir tais atvejais yra žodžių junginių, sakinių, kur bendrašaknių vedinių substitucija galima, o reikiamas vedinys pasirenkamas pagal vartojimo sritį, stilių.
4. Dabartinės lietuvių kalbos leksikografijos šaltiniuose galėtų atsirasti kai kurių vedinių ar naujų jų reikšmių:
 - 4.1. Į žodynus reikėtų įtraukti daiktavardžius *komunikavimas*, *mutavimas*, *vulgarizavimas* ir veiksmazodžius *komunikuoti*, *mutuoti*.
 - 4.2. Reikėtų dažniau nurodyti ir realiai vartojamas sangražines priesagos *-imas* vedinių formas *akumuliavimas(is)*, *komplikavimas(is)*, *oksidavimas(is)*.
 - 4.3. Pavyzdžių analizė atskleidė, kad daiktavardžiai artikuliacija, artikuliavimas ir veiksmazodis artikuluoti įgyja žodynuose nenurodytą(-ų) reikšmę(-ių). (Šį procesą reikėtų toliau stebėti.)
5. Kiekvieno mokslininko pasirinkimas, kaip traktuoti daiktavardžius su *-(i)acija* (visus laikyti skoliniais, ar dalį jų laikyti dariniais). Bet mokslinis preciziškumas neleidžia baigmens *-avimas* laikyti viena priesaga, o *-ija* laikyti galūne.

Dėl nekritiško požiūrio tokie netikslumai perkeliama ir į kitas publikacijas, t. y. platinami.

Referencias

- Ambrasas, S., 2000. *Daiktavardžių darybos raida*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Celiešienė, V.; Džežulskienė, J., 2008. *Profesinės kalbos pagrindai*. Kaunas: „Technologija“.
- DLKG 2005 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Drotvinas, V., 1995. Tarptautinių žodžių lietuvinimas (2). *Gimtas žodis*, 5, p. 1–3.
- Jakaitienė, E., 1973. *Veiksmažodžių daryba (priesagų vediniai)*. Vilnius: LTSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilniaus V. Kapsuko universiteto leidybinis skyrius.
- Jakaitienė, E., 2010. *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kaulakienė, A., 1987. Dėl terminų su priesagomis *-(i)acija* ir *-imas* pateikimo žodynuose. *Kalbos kultūra*, 53, p. 33–36.
- Keinys, S., 1999. *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Keinys, S., 2009. *Bendrinės lietuvių kalbos morfemika. Teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Kvažite, R., 2005. Derivativo sinonimu funkcionėšana lietiškā stila tekstos. *Baltu filologija*, XIV (I), p. 71–92.
- Lemchenas, Ch., 1963. Veiksmažodiniai daiktavardžiai su priesaga *-(i)acija*. *Kalbos kultūra*, 5, p. 30–37.
- LKG 1965 – *Lietuvių kalbos gramatika*, t. 1. Vilnius: „Mintis“.
- Pakerys, A., 1994. *Akcentologija I*. Kaunas: „Šviesa“.
- Pakerys, J., 2013–2014. Naujųjų skolinių duomenų bazės veiksmažodžių morfologija. Taikomoji kalbotyra, 3, p. 1–26. Prieiga: <https://www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/issue/view/1489> [Žiūr. 2021 11 25]. <https://doi.org/10.15388/TK.2014.17480>.
- Panocova, R., 2017. Internationalisms with the Suffix *-acia* and their Adaptation in Slovak. In: Ed. Eleonora Litta, Marco Passarotti. *Proceedings of the Workshop on Resources and Tools for Derivational Morphology (DeriMo)*. Italy: Milano, pp. 61–72.
- Priesaga *-(i)acija*. Žodžių darybos vedlys. Prieiga: [https://ekalba.lt/zodziu-darybos-vedlys/-\(i\)acija?i=042fbf33-b52a-41c1-85f2-73fa4a3c8e86](https://ekalba.lt/zodziu-darybos-vedlys/-(i)acija?i=042fbf33-b52a-41c1-85f2-73fa4a3c8e86) [Žiūr. 2021 07 26, 2021 11 27].
- Trimonytė, E., 2004. *Žodžių daryba*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
- Urbutis, V., 2009. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vaicekauskienė, L.; Dabašinskienė, I.; Kamandulytė-Merfeldienė L., 2013–2014. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. Taikomoji kalbotyra, 3, p. 1–27. Prieiga: <https://www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/issue/view/1489>

www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/issue/view/1489 [Žiūr. 2021 11 25]. <https://doi.org/10.15388/TK.2014.17473>.

Vainauskienė, D., 1996. Priesagų *-(i)acija* ir *-(i)avimas* vediniai kanceliarinėje kalboje. *Kalbos kultūra*, 68, p. 64–66.

Valeckienė, A., 1967. Kitų kalbų kilmės žodžiai lietuvių kalbos morfologinėje sistemoje. In: *Lietuvių kalba tarybiniais metais*. Vilnius: „Mintis“, p. 108–128.

Vaskelienė, J., 2000. *Darybiniai sinonimai*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įm.

Vaskelienė, J., 2013. Darybinių sinonimų, darybinių variantų ir paronimų panašumai bei skirtumai. *Žmogus ir žodis*, 15 (I), p. 206–214.

Žilinskienė, V., 2003. Administracinio lietuvių kalbos stiliaus skoliniai. *Viešojo politika ir administravimas*, 4, p. 74–81.

Župerka, K., 2012. *Stilistika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

Šaltiniai

ADŽ – *Atgalinis dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 1995. Sud. Vida Žilinskienė. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas.

BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. Danutė Liutkevičienė. Prieiga: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas> [Žiūr. 2021 07 09, 11].

DŽ₇ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2012. Elektroninis variantas 2015 (atnaujinta versija 2017). Vyr. red. Stasys Keinys. 7-as patais. ir papild. leid. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas>.

DŽ₈ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2021. Vyr. red. Stasys Keinys. 8-as patais. ir papild. leid., elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

T – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> [Žiūr. 2021 07 09]. Literatūra

Santrumpos

ADŽ: Atgalinis dabartinės lietuvių kalbos žodynas

BŽ: Bendrinės lietuvių kalbos žodynas

DLKG: Dabartinės lietuvių kalbos gramatika

DŽ₇: Dabartinės lietuvių kalbos žodyno 7-asis leidimas

DŽ₈: Dabartinės lietuvių kalbos žodyno 8-asis leidimas

LKG: Lietuvių kalbos gramatika

T: Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas

Notes

- 1 Lietuvių kalboje yra nelietuviškos kilmės daiktavardžių priešdėlių ir priesagų, o visos žodžių darybos galūnės yra lietuviškos.
- 2 Atkreiptinas dėmesys, kad daugiareikšmiai dariniai į sinonimų eilės įeina kuria nors turima reikšmė (pvz., iš pateiktos sinonimų eilės abstraktas gaištas su kitais vediniais sinonimiškas pirmąją DŽ7 pateikta reikšmė „gaištis“).
- 3 Žr. šaltinių sąrašą.
- 4 Žodžių reikšmės iš DŽ7 (nurodoma tik tuo atveju, kai naudojamos kitu šaltiniu). Kadangi prie *-imas* vedinių DŽ7 nėra rašoma reikšmė, žiūrimos (pateikiamos) jų pamatinių veiksmažodžių reikšmės. Daug naudingesnis tyrimui būtų BŽ: ten *-imas* vediniai pateikiami antraštiniais žodžiais, parašyta jų reikšmė (arba nurodoma, kokia pamatinio veiksmažodžio reikšmė remiamasi), bet kol kas BŽ rašomas, taigi vien juo naudotis nebuvo galima.
- 5 Tekstų tikrintos visos daiktavardžių formos, bet skaičiuojant vedinių vartojimo pavyzdžius neatskirta, kuria reikšmė daugiareikšmis žodis pavartotas.
- 6 Atkreiptinas dėmesys į tai, kad *-ija* galūne laikyti negalima – galūnė yra kintamoji žodžio dalis, o žodžiuose su baigmeniu *-ija* kinta tik galūnė laikytina *-a*: disertacij-*a*, disertacij-*os*, disertacij-*ai* ir pan. Šiame straipsnyje priesaga vadinamas darybos afiksas, susidedantis iš priesagos (pagrindinės darybos priemonės) ir galūnės – taip yra daroma lietuvių žodžių darybos veikaluose.
- 7 Taigi V. Drotvinas kartu (pramaisiui) pateikia atitinkamus bendrašaknius veiksmažodžius lietuvių kalboje turinčius (diktuoti, reabilituoti, adaptuoti) ir bendrašaknių veiksmažodžių neturinčius daiktavardžius.
- 8 Apie kitų kalbų žodžių pri(si)taikymą prie lietuvių kalbos morfologinės sistemos yra rašiusi ir Adelė Valeckienė (1967).
- 9 Reikia pasakyti, kad nelietuviška priesaga *-(i)acija* minima ne visų lietuvių mokslininkų darbuose, pvz., Antanas Pakerys (1994, p. 414–420) ir Saulius Ambrazas (2000, p. 235–240) tyrinėja tik lietuviškus darybos afiksus turinčius darinius, o tarptautiniams žodžiams būdingų darybos afiksų (tarp jų ir *-(i)acija*) nenurodo.
- 10 Pamatinio veiksmažodžio priesaga *-uoti* į darinį nepereina, bet tai nėra retas reiškinys – pamatinio veiksmažodžio priesagos praleidžiamos ir darant įvairius lietuviškus darybos afiksus turinčius darinius (žr. Urbutis, 2009, p. 234–239).
- 11 Galėjimas darinį paaiškinti pamatiniu žodžiu nėra išimčių neturinti taisyklė; apie tai, kad pamatinis žodis žodyne aiškinamas jo dariniu, rašoma V. Urbutio knygoje (2009, p. 192).
- 12 Vadinas, 29 proc. pamatinių žodžių (veiksmažodžių) aiškinami vediniu (bendrašakniu daiktavardžiu su *-(i)acija*).
- 13 „Su priesaga *-ininkas* dažnai daromas vedinių iš pamatinių (bendrinių ir tikrinių) daiktavardžių, pavyzdžiui, epikūrininkas, garibaldininkas, sportininkas, tekstilininkas. Tas pats pasakytina ir apie priesagų *-acija* ir *-avimas* daiktavardžius. Priesagos *-acija* daiktavardžiai atėjo iš kitų kalbų ir jų priesaga lietuvių kalboje yra atsineštinė. Tais atvejais, kai tarptautinis daiktavardis daromas iš tos pačios šaknies pamatinio veiksmažodžio, jis turi priesagą *-avimas*“ (Drotvinas, 1995, p. 3). Netikslus *-avimas* pavadinimas figūruoja ir publikacijos pavadinime – „Priesagų *-(i)acija* ir *(i)avimas* vediniai kanceliarinėje kalboje“ (žr. Vainauskienė, 1996).
- 14 Ch. Lemcheno (1963) publikacijoje *[-(i)av]imas* vadinamas priesaga, bet jos nevienalytiškumą parodo skliaustai.
- 15 Vadinas, visi tokio tipo abstraktai sudaryti tik su priesaga *-imas*, o jų pamatiniai veiksmažodžiai turi priesagos *-(i)uoti* būtojo kartinio laiko variantą su *-(i)av-* (*adapt-uoti*, *adapt-av-o*; *izol-uoti*, *izol-av-o* ir pan.).
- 16 „Tarp skolintų daiktavardžių vyrauja priesaga *-ija* ir jos variantas *-(i)acija*“ (Žilinskienė, 2003, p. 80).

- 17 Čia nurodant nelietuviškas priesagas -(i)acija, -cija, -encija, -ažas, -ūra prie pavyzdžių pateikti ir pamatinius žodžius (veiksmažodžius) turintys vediniai, pvz., asimiliacija (: asimiliuoti(s), modifikacija (: modifikuoti), filtracija (: filtruoti), kondensacija (: kondensuoti); dezinfekcija (: dezinfekuoti), egzistencija (: egzistuoti), masažas (: masažuoti); režisūra (: režisuoti) ir kt.), ir analogišką baigmenį turintys žodžiai, greta kurių lietuvių kalboje nėra pamatiniu žodžiu laikytino veiksmažodžio, pvz., rekreacija, konvekcija, sankcija. (Apie sietinius kamienus, pamatavimo santykius tarp nelietuviškos kilmės žodžių daugiau žr. Urbutis, 2009, p. 147–154).
- 18 Latvių kalboje analogiškas DS poras taip pat kartais sudaro priesagų -acija ir -šana veiksmažodžių abstraktai (apie darybinių sinonimų, tarp jų ir vedinių su -šana ir -acija, paplitimą ir vartoseną vieno iš latvių kalbos funkcinių stilių – dalykinio – tekstuose žr. Kvašite, 2005).
- 19 Kaip minėta, daugiausia dėmesio iki šiol mokslininkai ir skyrė priesagų -(i)acija ir -imas vedinių skirtybėms aptarti.
- 20 Dar plg.: dezorganizacija 24 (pavyzdžiai) – dezorganizavimas(is) 20, konsolidacija 432 – konsolidavimas(is) 167, modifikacija 752 – modifikavimas(is) 158, dehumanizacija 134 – dehumanizavimas(is) 8, dezorientacija 35 – dezorientavimas(is) 4, diferenciacija 1161 – diferencijavimas(is) 430 ir kt.
- 21 Tekstyno pavyzdžių analizė rodo, kad dažniausiai žodis komplikacija vartojamas kita (medicinos termino „nauja liga, kuri yra sergamos ar sirgotos ligos padarinys“) reikšme.
- 22 Dar plg. distiliacija 43 – distiliavimas 35, retransliacija 79 – retransliavimas 75, unifikacija 91 – unifikavimas 81, falsifikacija 170 – falsifikavimas 137, racionalizacija 201 – racionalizavimas 192, rektifikacija 7 – rektifikavimas 5.
- 23 Dar plg. kompiliacija 104 – kompiliavimas 11, gestikuliacija 48 – gestikuliuojimas 17, ekspropriacija 79 – eksproprijavimas 23, repatriacija 135 – repatrijavimas 23, vibracija 633 – vibravimas 36, numeracija 426 – numeravimas 77, argumentacija 998 – argumentavimas 339, dokumentacija 1922 – dokumentavimas 102.
- 24 Dar plg. legalizacija 19 – legalizavimas 488, konfiskacija 101 – konfiskavimas 1595, optimizacija 122 – optimizavimas 533, utilizacija 78 – utilizavimas 291, koordinacija 572 – koordinavimas 1675.
- 25 Be minėtų, dar moduliacija muz., fiz. tech., izoliacija fiz., demobilizacija kar., amortizacija tech., deformacija spec., niveliacija spec., kapituliacija kar., inkriminacija teis., 1 detonacija tech., 2 detonacija muz., deklaracija polit., transliteracija lingv., migracija biol., inkorporacija polit., kompensacija med., meditacija psich., transplantacija med., degustacija kul., amputacija med., devalvacija ekon., kooptacija teis., mobilizacija kar., vulkanizacija tech., hiperbolizacija lit., perforacija med. [santrumpos kaip DŽ₇].
- 26 Kaip minėta, tik baigus BŽ bus galima palyginti -(i)acija ir -imas vedinių reikšmės, taigi šiame straipsnyje pateikiamos įžvalgos ateityje gali būti kiek pakoreguotos.
- 27 Atkreiptinas dėmesys, kad su -(i)acija vediniu kartais sinonimiškas sangražinis -imas vedinys; nors DŽ₇ sangražinė jo forma nenurodyta, bet toks pavyzdys pateiktas BŽ.
- 28 Vedinio artikuliavimas tokių pavyzdžių yra absoliuti dauguma.